

KS. ANZELM WEISS – LUBLIN

WIZYTACJE PARAFII WOLSZTYN Z 1738 I 1756 ROKU

W niniejszym artykule pragnę kontynuować publikację następnych, osiemnastowiecznych wizytacji parafii Wolsztyn.

Potrydenckie ustawodawstwo kościelne zobowiązywało biskupów do systematycznego przeprowadzania wizytacji. Nazywano je wizytacjami pasterskimi (*visitatio pastoralis*) lub kanonicznymi (*visitatio canonica*). Celem wizytacji było zapoznanie się ze stanem religijnym, moralnym i materialnym parafii. Zwieńczeniem wizytacji były tzw. dekrety powizytacyjne, w których wizytator dokonywał oceny badanej instytucji kościelnej, ustalając, co należy wykonać czy naprawić dla dobra danej parafii. W Polsce przedrozbiorowej biskupi ordynariusze rzadko, osobiście wizytowali parafie. Zazwyczaj w ich imieniu, i z ich polecenia, czynili to odpowiednio przygotowani, delegowani komisarze, np. kanonicy kapituły katedralnej, biskupi sufragani i inni.

Obok biskupa, z własnej inicjatywy i na określonym terenie, mógł przeprowadzać wizytacje archidiakon. Wykonywując funkcje wizytacyjne archidiakon (lub jego delegat) musiał je przeprowadzać zgodnie z ustawodawstwem diecezjalnym. W diecezji poznańskiej szczegółowe instrukcje dla archidiakonów wydał już w 1661 r. bp Wojciech Tolibowski. Uzupełniono je na synodzie diecezjalnym w 1689 r. i na synodzie bpa Stanisława Hozjusza z 1738 r. (kanon XVIII: O archidiakonach)¹. Do naszych czasów zachowały się akta niektórych wizytacji archidiakonalnych. Dla archidiakonatu pszczyńskiego posiadamy ich tylko cztery: 1603 i 1607 kanonika Marcjalisa z Iwanowic jako subdelegata archidiekona Feliksa Pomorskiego, 1640/41 Jana Braneckiego i jego delegata kan. Andrzeja Swinarskiego, 1738 Józefa z Wierzbna Pawłowskiego, 1777-1778 delegatów biskupich kanoników Kajetana Gliszczyńskiego i Stanisława Karońskiego².

¹ J. Nowacki, *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, t. 2, Poznań 1964, s. 282, 320.

² Tamże, s. 320.

Według prawa kanonicznego i diecezjalnego, istnieje różnica między wizytacją archidiakańską a biskupią. Dlatego publikuję akta dwu wizytacji równocześnie, by sprawdzić na ile te różnice znajdują potwierdzenie w źródłach.

Pierwsza z nich jest wizytacją archidiacona pszczewskiego a druga biskupa ordynariusza. Łączy je okoliczność, iż obie przeprowadzone zostały osobiście przez wspomnianych hierarchów.

WIZYTATORZY

W 1738 r. parafię Wolsztyn wizytował archidiakon pszczewski ks. kanonik Józef Pawłowski hrabia z Wierzbna, herbu Wierzbno. Był synem kasztelana biechowskiego Adama i Franciszki Trąbczyńskiej. Data urodzin nie jest znana. Gdzie studiował i zdobył tytuł doktora teologii nie wiadomo. W 1728 r., z prowizji papieskiej, otrzymał kanonikat fundi Splawie, w kapitule katedralnej poznańskiej. Został w 1732 r. archidiakonem pszczewskim, a od 1754 poznańskim. Od 1739 r. do zgonu (9 IX 1759) był wikariuszem in spritualibus i oficjałem generalnym poznańskim. 22 IX 1748 r. przyjął z rąk bpa Teodora Czartoryskiego sakrę biskupią (tytuł biskupa niocheńskiego).

Archidiakon Pawłowski bardzo pracowicie spędził rok 1738. Wówczas osobiście zwizytował wiele parafii archidiaconatu pszczewskiego. W lutym tego roku przebywał w zachodnich parafiach dekanatu grodziskiego, m.in. w Prochach (6 II), Gościeszynie (9 II), Wolsztynie (10 i 11 II), Kopanicy (22 II). W następnym miesiącu wizytował dekanat zbąszyński, np. Babimost (2 i 3 marca)³. Sporządzony przezeń wizytacyjny opis parafii Wolsztyn nosi datę 10 lutego a kościoła szpitalnego 11 lutego. Tak więc przynajmniej dwa dni przebywał w naszym mieście ks. archidiakon – wizytator.

W porównaniu z wizytacją z 1724 r. widać wyraźnie konsolidację parafii Wolsztyn. Kościoły w Niałku i Komorowie nie są traktowane jako osobne beneficja lecz jako świątynie filialne. Terytorium parafii nialeckiej poszerzyło granice wolsztyńskiej. Samodzielnym podmiotem wizytacji jest natomiast prepozytura Ducha Świętego z kościółkiem i szpitalem.

Drugim wizytatorem był bp Teodor na Klewaniu i Żukowie książę Czartoryski. Urodził się w 1704 r. Był synem kasztelana wileńskiego Kazimierza i Izabeli z Morstinów, a bratem kanclerza wielkiego litewskiego Michała i wojewody ruskiego Aleksandra Augusta. Studia teologiczne odbył w Rzymie. W 1727 r. otrzymał święcenia kapłańskie i w kwietniu tego roku odprawił prymicje u sióstr wizytek w Warszawie. Wkrótce otrzymał liczne beneficja kościelne. Postulację jego na biskupstwo poznańskie przedstawił król August

³ AAP AV 25 k. 98, 106, 109, 112, 133.

III bezpośrednio Stolicy Apostolskiej, z pominięciem kapituły katedralnej. Rządy w diecezji objął 16 III 1739 r. Zmarł 1 III 1768 r. w Dolsku. Ks. J. Nowacki podkreśla, że przez kilkanaście lat odbudowywał grożący zawaleniem gmach katedry poznańskiej⁴, odnowił rezydencje biskupie w Dolsku, Ciężeniu i Poznaniu. „Nie odbył zapowiedzianej wizytacji swej diecezji i katedry”⁵. Prawdopodobnie ks. Nowacki ma na myśli fakt, że nie przeprowadził zaplanowanej przez siebie wizytacji generalnej. Niemniej sporadycznie wizytował parafie. Za jego czasów kancelaria biskupia prowadziła osobną księgę wizytacji. Według świadectwa pracownika Archiwum Arcybiskupiego w Poznaniu, księga ta nie zachowała się do naszych czasów. Śladem jej istnienia, za pontyfikatu bpa Czartoryskiego, jest zachowany w wolsztyńskim archiwum parafialnym, urzędowy odpis (*extractum*) wizytacji. Wolsztyn bowiem był jedną z osobiście wizytowanych przez księcia biskupa parafii. Wydarzenie miało miejsce 11 sierpnia 1756 r.

Dlaczego akurat biskup wybrał Wolsztyn? Dokładnie nie wiemy. Wolno się tylko domyślać, że mogło to mieć związek z wydanym przez niego nakazem zamknięcia kościoła parafialnego w Wolsztynie. Kościół był bowiem stary, grożący zawaleniem (*vetus, ruinosa*). Z powodu tak złego stanu (*ob lapsum ecclesiae parochialis*) biskup polecił przenieść wszystkie nabożeństwa do kościoła w Komorowie. Być może, że wówczas, prowadził on osobiście rozmowy z właścicielami miasta na temat konieczności budowy nowej świątyni. Faktem jest, że w najbliższych latach rozpoczęto budowę murowanego kościoła w mieście i to staraniem dziedzica Rafała z Błociszewa Gajewskiego⁶.

PODSTAWA WYDANIA

Do naszych czasów zachowała się księga wizytacji archidiacona Józefa Pawłowskiego. Nosi tytuł: „*Visitatio archidiaconatus Pszczeviensis a Josepho de Wierzbno Pawłowski episcopo Niocheno, archidiacono Pszczeviensi, vicario generali et officiali Posnaniensi a. D. peracta*”. Przechowywana w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu pod sygn. AV 25. Tekst dotyczący Wolsztyna zajmuje karty od 109 do 122v.

Z tej księgi wizytacji został sporządzony urzędowy odpis. Pracę wykonał ten sam pisarz, który dokonał odpisu wizytacji z 1724 r. Wiarygodność obu instrumentów notarialnych potwierdził, przyłożeniem pieczęci, oficjał generalny poznański ks. kan. Wojciech Wyskota Zakrzewski. Dokument przechowywany jest w Archiwum Parafii Wolsztyn (sygn. Zg. 53/41 nr 227 k. 22-33v).

⁴ Nowacki, *Dzieje*, t. 1, s. 142 – 146.

⁵ Nowacki, *Dzieje*, t. 2, s. 112.

⁶ Zakrzewski, *Z dziejów Wolsztyna i okolicy*, Leszno 1931, s. 92.

Liczy 12 kart miękiego, szarego papieru, 21 x 33 cm. Dwie ostatnie karty bardzo zniszczone. Strona 33v niezapisana. Zawiera dwie adnotacje. Pierwsza: „Visitatio ecclesiae parochialis Wolsztynensis, Powłówszciana”, druga: /Documentum/ „Productum sub Actu Visitationis generalis ecclesiae parochialis Wolstinensis die 31ma Octobris anno Domini 1777mo. Cajetanus Gliszczyński, canonicus cathedralis Posnaniensis visitator mpp”.

Pismo wyraźne, litery zaokrąglone. Lewy margines ma 3 cm, górny 1,5 a dolny 2,5 cm. Po prawej stronie wiersze biegną aż do końca karty. Te zaś kruszą się, co utrudnia odczytanie wielu wyrazów. Podstawą wydania jest „tekst wolsztyński”⁷. Został on skonfrontowany z tekstem oryginału. W podstawie wydania jest tylko opis parafii i beneficjum parafialnego w Wolsztynie. Nie ma wizytacji prepozytury Ducha Świętego.

Wizytacja bpa Czartoryskiego przechowywana jest również w Archiwum Parafii Wolsztyn (sygn. Zg. 53/41 nr 227 k. 7 do 14 v). Spisana na 8 kartach dobrego, sztywnego papieru o wymiarach 22,5 x 36 cm. Pismo jest czytelne, ostre, pochylone w prawo, z dużą ilością skrótów. Liczby i daty zostały napisane cyframi arabskimi, a nie podawane słownie, jak w poprzedniej wizytacji. Brak marginesów prawych, co przy kruszeniu się kart, powoduje liczne trudności z odczytaniem słów. Karta 13v i 14 są niezapisane. Na karcie 14v dwie zapiski. Pierwsza: „Visitatio ecclesiae parochiali Wolsztynensi expeditio. 1756”. Druga, tej samej treści, co wyżej, mówi o zapoznaniu się z omawianym dokumentem, kanonika K. Gliszczyńskiego.

Wiarogodność odpisu została poświadczona pieczęcią księcia biskupa. A nad zgodnością z oryginałem czuwał Marcin Józef Olbrych, notariusz. Warto jeszcze zaznaczyć, że posyt tej wizytacji nosi wyraźne ślady złożenia na cztery, wzdłuż osi pionowej. Może to świadczyć, że prawdopodobnie, wkrótce po wizytacji, jej odpis został przesłany do Wolsztyna.

Pragnę podkreślić, że przy wydawaniu tekstu wizytacji, preferowałem dokumenty odpisów, znajdujące się w archiwum parafialnym. Teksty te bowiem „żyły” w dziejach parafialnej społeczności. Jest w nich wiele podkreśleń, dopisków. Były dowodami sądowymi w sprawach spornych. Z nich też czerpali wiedzę o parafii wcześniejsi dziejopisarze, tacy jak np. S. Karwowski⁸ czy ks. Z Zakrzewski⁹.

⁷ Obszerniej na ten temat zob. A. Weiss, *Wizytacja parafii Wolsztyn w 1724 roku*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej: ABMK), 73 (2000) s. 439 n.

⁸ Autor książki pt. *Wolsztyn i jego dziedzice*, Poznań 1911.

⁹ Autor pracy pt. *Z dziejów Wolsztyna i okolicy*, Leszno 1932.

Nr 1

Wizytacja parafii Wolsztyn w 1738 r.

Wolsztyn, 10 lutego 1738

Ks. kanonik Józef z Wierzbna Pawłowski archidiacon pszczewski przeprowadza wizytację parafii Wolsztyn.

Or. AAP. sygn. AV 25 k. 112-122v.

Kopia uwierzytelniona. APW sygn. Zg. 53/41 nr 227 k. 22-33v.

/k. 21/ *Visitatio Ecclesiae Parochialis in Oppido Wolsztyn*

per olim

Illustrissimum et reverendissimum dominum

Josephum comitem de Werbno Pawłowski Sae Thae doctorem in ecclesia cathedrali Posnaniensis archidiaconum Pscevenssem

(Dei et Sae Sedis Apostolicae gratia episcopum Niochensem vicarium in spiritualibus et officialem generalem Posnaniensem)¹⁰

Anno Domini millesimo septingentesimo trigesimo octavo /die decima mensis Februarii¹¹ expedita est tenoris ejusmodi:

Porrectae sunt nobis anteriores visitationes quatuor utpote perillustris rdis-smi olim Andreae Swinarski¹² ecclesiae cathedralis canonici in anno Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo. Secunda periltris rdissmi Theodori Korzeniewski¹³ STD archidiaconi Pscevensis in anno Domini millesimo sexcentesimo octogesimo septimo die vigesimo sexta mensis Januarii. Item ejusdem Perillustris in anno Domini millesimo sexcentesimo nonagesimo primo die octava mensis Decembris. Item periltris rdissmi Francisci Libowicz¹⁴ JU et S.T.D. in anno Domini millesimo septingentesimo vigesimo quarto die vigesima octava mensis Octobris expedito /sic!/. Item copia erectionis seu alias Ordinationis Missarum ex Libris Beneficiorum exemta et in anno Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo die duodecima mensis Aprilis exacta.

Ecclesia est lignea vetus tegumentum habens ex scandulis ligneis /22v/, ex parte indigens reparatione, est tituli Beatissimae Virginis Mariae in Coelum Assumptae ac SS. Petri et Pauli Apostolorum, traditur esse antea in manibus Luteranorum, ut signa aedificii praenotant consecrata, per iltrmum et rdis-

¹⁰ Słowa zamknięte nawiasem są podkreślone ręką notariusza i oznaczone swoistym nawiasem.

¹¹ Data dzienna wizytacji nie jest podana. Znajduje się natomiast w AV 24 k. 112.

¹² Zob. Wizyt. 1724 s. 441 przyp. 8.

¹³ Tamże, przyp. 9.

¹⁴ Tamże, s. 438.

smum Baykowski¹⁵ suffraganeum Posnaniensem anno Domini millesimo sexcentesimo trigesimo octavo. Dies anniversario dedicationis celebratur Dominica Penultima ante adventum.

Erectio non habetur sed loco ejusdem est extractus ex Libris Beneficiorum Dioecesis Posnaniensis de anno domini millesimo quingentesimo decimo transumptus.

Jus patronatus est magnifici domini Raphaelis Gajowski¹⁶ castellani Konariensis pro tunc haereditis bonorum Wolsztyn.

Parochus hujus ecclesiae ad praesens est admodum rdus Joannes Stanislaus Kozłowski¹⁷ ad ordinem presbiteratus peri iltrum et rdissmum Franciscum Kraszkowski¹⁸ episcopum Dardaniensem suffraganeum metropolitanum Gnesnensem anno Domini millesimo septingentesimo vigesimo quinto promotus et rite ordinatus. Anno demum millesimo septingentesimo trigesimo die trigesima Januarii ad hocce beneficium institutus ac eodem anno die quinta Februarii introductus, a casibus Sedi Ordinarii reservatis ad decursum duorum annorum anno millesimo septingentesimo trigesimo sexto die vigesima octava Novembris approbatus.

In hac ecclesia sunt altaria septem.

Majus altare. Structurae antiquissimae continens in se imaginem sculptam BMV in coelum Assumptae pictum sparsim deauratum. In hoc altare est tabernaculum ligneum pariter sparsim deauratum in quo decenter in pixide argentea totaliter deaurata conservatur Sanctissimum ac in illa invenimus aliquot Hostias Conservatas quarum renovatio in spatio duarum septimanarum esse solet. Clavis vero ab hoc tabernaculo in sacristia reconditur.

Fundationes pro missis ad hoc altare absolvendis sunt videlicet /k. 23/ census florenorum septem a summa florenorum centum per famatum Mathiam Wolnikiewicz¹⁹ protunc consulem oppidi Wolsztyn hierographo simplici assecuratus super tota communitate Wolsztynense. Qui census non solvitur. Item census florenorum duodecem a summa florenorum centum quinquaginta in anno Domini millesimo septingentesimo decimo sexto die prima mensis Januarii super tota Synagoga Judaica simplici hierographo assecuratus solvitur. Item census florenorum octo a summa florenorum centum super toto oppido Wolsztynensis in anno millesimo septingentesimo trigesimo quinto die quinta mensis Martii per admodum rndum Stanislaum Kozłowski praepositum loci ex testamento olim famati Melhioris sic nuncupati civis Wolsztynensis et per spec-

¹⁵ Baykowski z Zalesia Jan – bp enński, od 1629-1650 sufragan poznański.

¹⁶ Rafał Gajewski właściciel Wolsztyna 1733-1776 (A. Weiss, *Parafia Komorowo-Wolsztyn w Polsce przedrozbiorowej*, Lublin 1979, s. 150).

¹⁷ Ks. Jan Stanisław Kozłowski proboszcz wolsztyński 1730-1754 (Weiss, *Parafia*, s. 146).

¹⁸ Kraszkowski Franciszek. bp tyt. Dardanus (1719-1731), sufragan gnieźnieński (P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce*, Warszawa 1992, s. 113).

¹⁹ Maciej Wolnikiewicz, członek rady miejskiej.

tabilem Gasparum Beym simplici hirographo manuali anno millesimo septingentesimo trigesimo tertio die decima mensis Junii levatus. Demum harta hyrographaria in anno superius specificato per eundem admodum rndum qui supra assecuratus.

Altare minus ad cornu evangelii majoris altaris. Lignum depictum sparsim deauratum, tituli Depositionis de Cruce habet imaginem pictam BMV, habet mensam ligneam utitur portatili.

Censua pro hoc altari. Census a florenorum quinquaginta super domo et horto famati Chudy anno Domini millesimo sexcentesimo septuagesimo septimo die decima tertia Januarii inscriptus. Item census a summa florenorum quinquaginta super bonis scilicet domo et horto et pomario per famatum Cichy in Actis Wolsztynensibus anno et die ut supra inscriptus. Item census florenorum octo a summa florenorum centum in et super domo olim Stryngner nunc vero Joannis Fobji Krauza in Actiis oppidi Wolsztyn in anno millesimo septingentesimo vigesimo nono inscriptus. Item census florenorum octo a summa florenorum centum /k. 23v/ in et super horto ac prato Joannis Całuy anno Domini millesimo sexcentesimo quadragésimo secundo inscriptus. Item accessit denuo²⁰ census viginti quatuor florenorum a summa florenorum trecentorum foundationis testatoriae periltis olim admodum rudi Stanisłai Swicimski praepositi Babimostensis simplici harta hyrographaria super omnibus bonis oppidi Wolsztyn in anno millesimo septingentesimo trigesimo quinto die quinta mensis Martii assecuratus et obligatus per subscriptionem officialium ejusdem oppidi una cum appositis sigillis. Hoc altare spectat ad admodum rndum promotorem Smi Rosarii ex ratione quia locus hic antea tituli erat Smi Rosarii.

Altare minus ad columnam ad cornu evangelii majoris altaris. Tituli Assumptionis BMV Literatorum est lignum. In prima condignatione altaris hujus est imago BMV Częstochowiensis. In secunda condignatione in Coelum Assumptae BMV. Mensam habet muratam non consecratam. Jus patronatus est famatorum seniorum hujus Confraternitatis. Adpraesens capellanus qui fecit ante annum aliud beneficium in distantissimo loco suscepit et obligationi suae cum detrimento foundationum non satisfacit. Proinde hocce beneficium pro vacanti declaramus ac famatis dominis senioribus inferius specificatis injungimus ut intra spatium unius mensis ab hodierna die computans idoneum praebiterum iltmo Officio Posnaniensi praesentent, et serio obligamus. Haec confraternitas seu altare habet erectionem suam in foliis pargamenis octo exaratam in libro rubaei coloris similiter pargameno obducto sine sigillo pensili bene compacto. Cujus intitulatio in hac forma: Erectio altaris Confraternitatis Literatorum in ecclesia parochiali Wolsztynensis anno millesimo sexcentesimo tri-

²⁰ W AV 25 jest słowo "donus" (k. 113).

gesimo secundo per illustrissimum Joannem Baykowski²¹ episcopum Ennensem archidiaconum Sremensem illrmi Adami Nowodworski²² episcopi Posnaniensis suffraganeum et officialem Posnaniensem in anno /k. 24/ Domini millesimo sexcentesimo trigesimo secundo die duodecima mensis Maii confecta est.

Census cum suis summis pro hoc altari hac in erectione sunt expressi et ordinati quos nos summatim describimus summa summarum est mille trecentorum triginta septem florenorum Polonicalium, census ab iisdem centum undecim florenorum Polonicarum et grossorum viginti quatuor quorum censuum nonnulli deperierunt.

Accessit et recentior fundatio annui census florenorum quadraginta duorum a summa sexcentorum florenorum nec dum approbata.

Item accesit census florenorum quatuor grossorum viginti quatuor a summa florenorum sexaginta foundationis olim famati Malher civis Wolsztynensis in et super bonis oppidi ejusdem hierographaria charta ex summa quingentorum decem florenorum polonicalium in anno millesimo septingentesimo trigesimo quinto die quinta Martii per adm rndum modernum praepositum inscriptus et obligatus.

Suppellex hujus altaris in tantum commixta est suppellectili ecclesiae parochialis ut nec ex registris nec ex connotatis nec ex verbali informatione dignosci possit.

Habet et hortum adm rndus altarista, pro oleribus ex una, Misiewa ex altera Wysigalinskigo hortarum. Habet et pratum versus amnum (sic!) ex quo colligi possunt duo currus faeni.

Seniores pro promovendo cultu Divino et honore BMV in praesentia nostri sunt electi videlicet spectabilem dominum Joannem Sebestianowicz advocatum civitatis, famatos Mathiam Dawid, Jacobum Hankiewicz cives loci quos vigore erectionis, specificatae ad bonum ordinem tam celebris devotionis promovendum obligamus.

Altare minus ad cornu epistolae altaris majoris affixum columnae, tituli SS. Angelorum Custodum, ligneum sparsim deauratum, mensuram habet muratam non consecratam.

Fundationem habet a summis inferius specificatis censualem. Census florenorum octo a summa florenorum centum in et super domo horto anno Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo secundo post festum S. Crucis feria sexta in Actis Wolsztynensibus inscriptus, haec domus et agri possidentur a famato Richter praescripto. Decreto rndissimi /k. 24v/ officii Posnaniensis, hic census solvitur. Item census florenorum octo a summa florenorum centum

²¹ Baykowski z Zalesia Jan, bp enneński, sufragan poznański 1626-1650 (Nowacki, *Dzieje*, t. 2, s. 187).

²² Bp poznański Adam Nowodworski 1631-1634 (Nowacki, *Dzieje*, t. 2, s. 105).

super agros Nawracała in actis civitatensibus anno millesimo sexcentesimo quadragésimo tertio die decima tertia Januarii. Hos agros posidet civis ejusdem oppidi dictus Nawracała. Item census florenorum quatuor a summa florenorum quinquaginta in horto ex una Switalnego ex altera Wesółkowego partibus anno Domini millesimo sexcentesimo quadragésimo quarto inscriptus. Item census florenorum sex a summa florenorum centum in fundo Morawczyk coram Actis Wolsztynensibus anno Domini millesimo sexcentesimo quadragésimo septimo in horto ex parte Stanisłai Płaczek ex altera Stanisłai Waskowicz inscriptus. Item census florenorum octo a summa florenorum centum in fundo horti, cujus possesor Psychołka. Item census florenorum octo a summa florenorum centum in et super domo fundi Pietruszczyna in Actis Advocatialis inscriptus. Item census florenorum octo a summa florenorum centum super horto seu vulgo na Sadzie dicto na Białey Gorze, ubi hocce pomarium Kołodzieyka possidet. Item census florenorum octo a summa florenorum centum in et super domo et fundo adjacenti huic domui Joannis Tobie Krausa inscriptus.

Item census florenorum octo a summa florenorum centum in et super domo famati Mayher, quem domum et bona organarius Wolsztynensis possidet.

Item census florenorum quatuordecem a summa florenorum centum septuaginta foundationis adm rndi olim Martini Jakubowicz parochi Trzcielensis in et super Synagoga et Communitate Judaeorum Wolsztynensium anno millesimo septingésimo vigésimo primo die septima Januarii inscriptus.

Altarista hujus altaris vi census hujus summae supranominatae tenentur absolvere quatuor /k. 25/ Sacra, duo cantata de requiem et lecta duo bene sibi viso die attamen ut in quolibet quartuali absolvantur. Item de novo accedit census florenorum quatuor a summa originali quinquaginta florenorum poloncialium foundationis famati olim Malchra civis Wolsztynensis ex summa florenorum quingentorum altaribus nempe Assumptionis BMV. Literatorum tum quoque Depositionis de Cruce Jesu Christi extractus de anno millesimo septingésimo trigésimo quinto die quinta Martii per adm rndum praepositum inscriptus et in omnibus bonis ejusdem oppidi assecuratus. Hoc altare est privilegiatum confraternitate SS. Angelorum Custodum. Jus patronatus spectat dmodum reverendum loci praepositum ab utrinque cum senioribus ejusdem confraternitatis.

Adpraesens est altarista adm rndus Bernardus Kayzer in anno millesimo septingésimo trigésimo septimo ab illrmo rndissimo Stanisłao Hosio²³ episcopo Posnaniensi rite ordinatus et ab illmo Josepho Kierski²⁴ episcopo Boliński suffraganeo Posnaniensi in anno millesimo septingésimo trigésimo

²³ Stanisław Józef Hozjusz, był w latach 1733-1738 biskupem poznańskim (N o w a c k i, *Dzieje*, t. 2, s. 111).

²⁴ Kierski Józef Tadeusz bp boliński 1736-1768, sufragan poznański (N o w a c k i, *Dzieje*, t. 2, s. 189-190).

septimo die octava mensis Aprilis ad hocce altare institutus nec non ad decursum unius anni a reservatis loci ordinario in anno millesimo septingentesimo trigesimo septimo.

Altare minus ad /sic/ cornu epistolae majoris altaris quasi et tanquam in capella existens Dolorosae BMV. gestantis in sinu suo corpus mortui Unigeniti Filii sui ligneum pictum sparsim deauratum antiquum. Mensam habet muratam non consecratam.

Hoc altare omni caret fundatione praeter noviter accedentem summam florenorum ducentorum ex censu a quolibet centum per octo in Synagoga Wolsztynensi anno millesimo septingentesimo trigesimo sexto die undecima Martii per adm rndum Joannem Kozłowski plebanum Wolsztynensem ut in harta chirographaria suo et aliorum nomine ac, /k. 25v/ totius Synagogaе subscriptam et assecuratam, inscriptam.

Altare minus tituli S. Rochi in capella Smi Rosarii existens. Hoc altare ligneum, sparsim deauratum, mensam habet ligneam, utitur portatili, sine fundatione.

Altare minus, Smi Rosarii BMV in capella. Altare hoc formae elegantis ligneum depictum sparsim deauratum continens in se imaginem B.V.M. picturae excelentissimae, habet mensam muratam non consecratam. Erectio altaris hujus porrecta est nobis in anno Domini millesimo sexcentesimo septuagesimo quarto die decima sexta Martii confecta est. In hac erectione rndo Altaristae, scilicet per perillustrem Albertum Dobrzelowski²⁵ archidiaconum et officialem Posnaniensem in anno millesimo sexcentesimo septuagesimo quarto die decima sexta mensis Martii in foliis pargamenis septem exarata ac libro bene compacto albo pargameno obductum inscriptum sine pensili sigillo super summa trium milium florenorum Polonicalium ex censu ducentorum florenorum Polonicalium. Item accesserunt census florenorum quatuordecim a florenis ducentis in et super bonis civitatis Vschovensis coram actis ejusdem civitatis consularibus feria secunda ante festum S. Luciae anno Domini millesimo sexcentesimo nonagesimo septimo inscriptus. Item accessit census florenorum septem a florenis centum coram eisdem actis per cives Vschovenis communitatis eoque actu inscriptus. Item census a summa florenorum centum florenis octo super horto Wątrobiczyn dicto inscriptus. Item census florenorum quatuor a summa florenorum quinquaginta super domo et fundo Christophori Kolberk inscriptus. Item census florenorum octo a summa florenorum centum super horto Kremczyn Wromach /k. 26/ inscriptus. Item florenorum octo a summa florenorum centum super braxatorio et pomario Dąbrowskiego recognitus. Item census florenorum quatuor a summa florenorum quinquaginta super Synagogam Wolsztynensem assecuratus. Item florenorum quatuor a summa florenorum quin-

²⁵ Dobrzelewski Wojciech, herbu Poraj, był wikariuszem generalnym poznańskim w latach 1660-1676 (N o w a c k i, *Dzieje*, t. 2, s. 218).

quaginta super fundo Sebastianowicz inscriptus. Item florenorum octo super domo et horto ac tota possessione famati Eliae Bekier. Item census florenorum octo a summa florenorum centum in parte agri Kąnt nuncupati inscriptus. Item florenorum octo a summa florenorum centum in omnibus bonis famati Blacha inscriptus. Item census florenorum octo a a summa florenorum centum na Ostrowkach vulgo Swicimskich fundatus. Item census florenorum quatuor a summa florenorum quinquaginta super hortulo penes Barron inscriptus. Item florenorum octo a summa florenorum centum in fundo penes braxatorium civile foundationis Annae Kuperkowa anno Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo secundo die decima sexta Martii donatus pro decantando rosario. Item census florenorum octo a summa florenorum centum in et super domo et horto eundo versus ad aream ad dexteram hunc fundum possidet Felsz. Item floreni septuaginta ex censu annuo super horto Kokotkowym nuncupato eundo ad molendinum ventile Niałecki nuncupatur. Item census octo florenorum a summa centum super horto quo utebatur Wierzgay, hic census cum summa deperit. Item census florenorum quatuor a summa florenorum quinquaginta in bonis Richter inscriptus. Item census florenorum octo super domo Judaei Garbarz nuncupato inscriptus. Item census florenorum octo a summa florenorum /k. 26v/ centum super agro Kąt na Białey Gurze nuncupato possessionis Pretkiego. Item census florenorum novem et grossorum viginti quatuor a summa florenorum centum viginti foundationis in possessione famati Pauli Drurzkowski inscriptus. Item summa quadraginta tynfeonum super horto post portam civilem quem nunc possidet Krauza. Item cemsus florenorum octo a summa florenorum centum in et super bonis famati Płukara, inscriptus. Item summa mille florenorum polonicalium ex censu annuo florenorum octoginta contracta et concredita gnoso domino Conrado Dziembowski quam quidem summam una cum provisione retentam sese quantocitius exsoluturum obligat haec enim summa ad bonam fidem epistolae concessa et concredita est. Item novus census florenorum octo a summa florenorum centum ad hartam chyrographariam in anno Domini millesimo septingentesimo trigesimo octavo die nona mensis Februarii confecit quam quidem summam petiit in bonis suis infidelis Salomon. Obligat levare brevi in tempore levata vero uti securo in loco inscribatur et secundum intentionem benefactoris adm rndi moderni praepositi satisfiat, in obligatione ad hoc altare una in quartuali missa privatim absolvenda.

Jus patronatus ejusdem altaris spectat ad admodum rndum loci praepositum conjunctim cum senioribus protunc et in tempore existentibus ejusdem archiconfraternitatis.

Seniores vero sunt duo electi spectabilis Joannes Sebastianowicz et famatus Laurentius Chruscinski.

Est et domus pro residentia admodum rndi promotoris /k. 27/ cui adjacet hortus parvus propter olera, versus campanile ecclesiasticum in suis terminis dissimilata. Habet et hortum dictum Naskretnego in vicinitate penes hortos ex

una Marlica ex altera parte Joannis Sebestianowicz oppignoratam in summa centum tynphionum foundationis ex hirographaria charta laboriosi Nicolaj Miko incolae de villa Reklino.

Adpraesens ad hocce altare nullum reperimus altaristam ac promotorem solum ut in ante institutus promovet cultum Divinum et B.V.M. gloriam et honorem.

Supellex istius altaris commixta est maxime in argento scilicet votis cum parochiali. Habet tamen in seorsivam vestem pro ornamento imaginis BMV. argenteam. Nec non duae coronae argenteae totaliter deauratae una ad caput Matris B.V.M. altera ad caput Smi Filii ejus. Item in eadem imagine conspicitur sceptrum argenteum in manu BVM. Item duae coronae argenteae in eadem imagine una super caput S. Casimiri altera super S. Dominici eminentes. Est et calix argenteus totaliter deauratus cum patena similiter integre deaurata. Praeter alium apparatus huic altari spectantem et in seorsivo registro fidelissime conscriptum de novo accesserunt duae cassulae praetiose una varii generis argento et serico picta acu in materia rubri coloris vulgo hatłas dicta cum columna sericea solo auro acu picta alba. Item secunda casula coloris albi vulgo partyr floribus undique aureis adornata cum columna rubra floribus aureis adornata cum stolis et manipulis. Item alba noviter comparata ex tela subtilissima vulgo rambek in cujus margine infra extat corona aurea cum humerali.

Baptisterium /k.27v/ ligneum vetus bene clausum cum vase ex aurichalco nitidam aquam baptismalem continente. Armarium ad conservandum Olea Sacra ad cornu evangelii majoris altaris. Invenimus decenter in vase stanno tripartito conservata. Claves tam a baptisterio quam ab hoc armario in sacristia reponuntur. Piscina non procul ab armario apparet. Lampas pensilis ex aurichalco ante majus altare pendens ardere solet diebus festivis et dominicis nec non aliis ferialis tempore devotionis et ut invenimus in visitatione anteriori rndssmi Libowicz habetur pro eadem lampade fundatio unius metretae siliginis de molendino ventili olim Martini Głodnik nunc vero Szpitalny dicto. Scamna in hac ecclesia sunt bona, ambona elegans, vexilla majora quinque sextum novum noviter comparatum Smi Rosarii ex materia adamascena, pulchra. Minora duo ex materia rubra vulgo bomba. Horus extat bonus in illo organum majus novum.

Organarius fovetur Albertus Stoinski quem salariat civitas. Jam vero quolibet festo et dominicis diebus habet prandium ab admodum rndo praeposito. Ante habebat organarius privilegium pro libera coctura cerevisiae. Accidentia quoque uti gerit munus cantoriale recipit ab admodum loci praeposito duas metretas siliginis quotannis. A confraternitatibus vero tam ecclesiasticis quam civilibus habet sua accidentia ac pensiones. Residentia vero pro illo nobis non comparet, quia in possessione sua residet, sed tenentur vi contractus, residentiam civitas tradere. Item super hortis habet censum ex uno dicto Sarnina florenos ex secundo dicto Ermilerowski itidem florenos quatuor.

Campanile a parte ecclesiae in coemeterio existit /k. 28/ per modum turris aedificatum in quo campanae pendent tres una major sonitus elegantis duae minores asseritur quod sint consecratae quarta signans ita rupta in turricula.

Ahaenum ex aurichaleo ad conservandam aquam benedictam. Baldachinum de materia sericea. Crux portatilis una figura Resurgentis Christi.

Contubernia quae inveniuntur, in hoc oppido assistere tentur publicis processionibus ac in ecclesia devotionibus cum facibus sive candelis accensis assistere tenentur. Attamen quia dissidentes erubescunt Deo in Ecclesia deservire ut admoneantur serio adm rndo praeposito injungimus.

Vicarium unum salariatum fovet reverendus praepositus.

Oeconomi ecclesiae sunt tres jurati scilicet spectabilis Joannes Sebastiano-wicz famati Joannes Molicki, Paulus Druszkowski additus est et quartus Jacobus Baren, qui eleemosynam in sacculum congregatam et ex aliis accidentis, uti a pulsu campanarum a loco sepulturae mulctas ex curia recipiunt et in cistam duabus pensilibus seris clausam imponunt. Ubi una clavis penes praepositum altera penes praefatos oeconomos remanet.

Suppellex ecclesiae argentea, stannea, aurichalcea, ferrea.

Monstratorium argenteum formae veteris cum turriculis sparsim deauratum. Cruces argenteae duae sparsim deauratae tertia crux magna ponderis non exigui totaliter deaurata. Est item monstratorium parvum radiis deauratis circumductum mensam habens stanneam fertur quod pertineat ad ecclesiam quondam Niacensem. Calices duo unus totaliter cum patena deauratus. Alter intus deauratus cum patena ex una parte deaurata et est ecclesiae Komoroviensis. Tertius calix Literatorum totaliter cum patena deauratus, vestis argentea cum sceptro ex imagine BMV ecclesiae Komoroviensis una cum corona argentea totaliter deaurata. Pixis una cum cuppa argentea totaliter deaurata. Urceoli duo cum scutella argentea. Thuribulum argenteum. Lampas magna argentea. Vota variarum figurarum /k. 28v/ et magnitudinis diversorum altarium sunt ducenta quinquaginta tria. Gaudebat haec ecclesia majori argenteria suppellectili sed per fures sublata sunt. Candelabra argentea duo majora. Candelabra majora ex stanno quatuordecem. Urceoli octo, scutella una. Item candelabra sex stannea sumptu adm rndi praepositi moderni ad altare Smi Rosarii comparata. Labrum ad lavandas manus stanneum. Candelabra majora ex aurichalceo duo, minora duo. Candelabrum magnum in medio ecclesiae pensile aurichalceum. Thuribulum aurichalceum. Ferrum ad pinsendas hostias unum. Circulus pro excindendis hostiis parvulis unus. Emunctoria duo.

Sachristia in hac ecclesia non pridem aedificata continens in se fenestras tres ferreis cratibus bene munitas. Pavimentum est latericium bonum. Armaria pro conservando apparatu sunt tria, unum ecclesiae loci, secundum altaris seu

confraternitatis Literatorum, tertium confraternitatis Smi Rosarii cum cistulis bene clausis.

Apparatus ecclesiae tam casulae pluvialia antependia mappae et cetera, et cetera sunt fidelissime in Libro Metrices conscripti et nostra manu subscripti.

Libri ecclesiae hujus et pro loco describuntur Graduale Psalterium bona, Antiphonarium ex parte laceratum, Missalia duo, de Requiem quatuor, Agendorum in folio minori unus in quarto majori alter, Postilla una.

Libri variorum auctorum seu Bibliotheca loci.

Disputationes Belarmini de controversiis in folio. Biblia Polonica in folio. Postilla de Sanctis in folio. Sermones Vincentii in folio. Bibliotheca S. Sixti Senensis in folio. Commentarius Arboreus in folio. Hagiologium seu Historiae Divorum Vicellii Mercurii Tres Megisti Auctorum. Postilla Joannis Feri. Officina Emblematum auctoris Nieszporkowicz. Contiones Młodzianowski tomus primus, item tomus quartus. Sermones Pomerii hi omnes libri in folio. Statutum Regni Poloniae Sigismundi. Petri Rosii decisiones, Pantheologiae Summa. Pomerius Sermonum de Beata. Sermones de SS. Hungarii. Wiosna Niebieska auctore Kremiskii, Constitutiones Synodales Szuldzki. Sermones de tempore, Auctore Amandi loci conciones gottico caractere / k. 29/ exarati, hi omnes libri in quarto majori. Senecae Opera Auctoree Dionisii Giedofredi Auctorum triennialium Rhaethorices Authoritas Ecclesiastica stapletoris / AV 25 k. 118v – Stapletoni/, Summa Casuum Francisci Toleti, Postille Joannis Feri, Conciones Ludovicii Granatenis Hieronimi Ossorii de Institutione Regis Ciceronis Opera Salustii Historiae, Sermones Petri de Palude Concilii Tridentini Canones vel ejus Paterculus Ragmuneli Julii /AV 25 k. 119 – Regimundi Lulii/, Opera Petrarchae Epistolae omnes hi in octavo.

Instrumentum hori unicum superest scilicet viola loci quae reparanda adinvenitur. Sepulcrum pro die Parasceves est renovatum. Organum parvum seu alias pozytyw szkatulny invenitur spectans ut traditur ad ecclesiam Nialcensem nunc vero in ecclesia S. Spiritus recuperandum.

Inventarium oeconomicum pro loco.

Boves duo, equi duo, vaccae duae, currus unus, aratrum unum, rastrum cum omnibus requisitis, patenae majores vulgo połmiski sex, duae minores stanneae.

Proventus pro admodum reverendo praeposito
Adm rndus praepositus habet agros in tres campos divisos.

In primo campo incipiendo a villa Karpinsko est ager dictus Płosa sulcorum triginta trium stadiorum decem inter agros praediales curiae quam quidem

plusam seu agrum sine praejudicato ac damno Ecclesiae commutavit adm rndus olim antecessor praepositus in agrum tot stadiorum et tot sulcorum alterum qui adjacet plusae plebanali in Komorowo sitae, ex agro vero superius specificato ac commutato percipiebat adm rndus praepositus loci manipularem decimam quae et nunc inquirenda ex simili agro. Item in loco Komorowo plusa a loco Komorowska dicta sulcorum triginta octo stadiorum undecem inter agros praedii curiae cui adjacet pratum ex quo colligi possunt duo currus faeni post pratum hoc extenditur versus ager sulcorum viginti.

In secundo campo Za Odzierzyskiem in loco nuncupato est /k. 29v/ ager dictus Kąt sulcorum centum quinquaginta stadiorum duorum inter virgulta alias Między Laskiem. Item Plusa Wielka ex opposito domus plebanalis sulcorum triginta duorum stadiorum decem inter agros praediales curiae. Item ager dictus Kąt za Kierchowem Luterskim sulcorum ducentorum sexaginta stadii unius hic ager arenosus.

In tertio campo penes viam tendentem se ad villam Dąmbrowa est ager Pluska dictus sulcorum viginti quinque stadiorum quinque inter agros praediales curiae. Item plusa penes molendinum ventile Berzynensis sulcorum triginta stadiorum duorum. Item Za Stawem plusa sulcorum circiter quadraginta sex penes viam tendentem se ad villam Dąmbrowa stadiorum octo. Item in loco Przeczolek nuncupato est ager sulcorum sexaginta trium stadiorum duorum. Item w granicach Tłockich in loco nuncupato ager sulcorum sexaginta stadiorum duorum. Iste ager vocatur Kącik. Item in loco Pod Ozierkiem dicto ager sulcorum viginti stadii unius ex una parte istius agri silva ex altera parte Rola Kantorowska curiae. Item Między Rowami ager sulcorum viginti unius stadiorum duorum inter agros Folsznika et Chałupnika Panskiego est ager sulcorum sulcorum octodecem stadiorum trium penes limites Berzynenses. Item ager prope ipsam furcam sulcorum viginti quatuor stadii unius penes agros praediales quos villici curiae colunt. Item Za Stawem pluska sulcorum viginti quatuor stadiorum trium inter agros curiae quos ex una parte colit villicus curiae ex altera inquilinus Pieluszka dictus.

Prata sunt tria unum post locum sepulturae alias Za Kirchowem Luterskim penes agrum plebanalem inter prata Smicinskiego et Boka. Item pratum Literatorum quod /k. 30/ adjacet agro plebanali dicto Wielka Plusa in loco Pod Odzierkiem ex utraque parte pratorum curiae. Tertium in loco Pod Karpiską Strugą. Itidem ab utraque parte inter prata curiae. Sunt etiam horti unius cum pratulo in loco Pod Zwierzyncem dicto. Item hortus alter dictus Pastewnik Za Sadzawką.

Decima manipularis debet rndo praeposito.

Ex praedio Wolsztynensi omnis grani et seminis quae extraditur. De villa Tłoki ratione decimae per modum compositae adm rndus praepositus ex aula

septem metretas siligini mensurae majoris et avenae metretas semiquatuor ejusdem mensurae Volsztynensis sed omnino requirenda et jure vindicanda ex praediis hujus villae aulicis decima manipularis.

Missalia admodum rndum praepositum concernentes.

De villa Tłoki sunt cmetones duo qui solvunt per unam metretam siliginis et totidem avenae a semicmethonibus qui reperiuntur duo percipit duos modios siliginis et totidem avenae fuerant olim cmethones tredecem ut legimus in Regestris Inventariis de anno millesimo sexcentesimo decimo qui agri cmethonales in praedium aulae conversi sunt et solvit superius specificatam mensuram concordatim quae approbata nulla existit.

Villa Berzyna ratione decimae percipit rndus parochus quatuor metretas siliginis et totidem avenae ex aula quae officiose non est approbata nec manualiter per antecessores composita inscripta. Cmetones sunt tres qui solvunt annuatim missalia quilibet eorum per unam metretam siliginis.

De villa Głodno sunt semicmethones quatuordecem qui exsolvunt adm rndo praeposito missalia unusquisque per /k. 30v/ duos modios siliginis et totidem avenae.

Villa Komorowo quae fuit ante per se in quo reperiebantur cmethones tres qui solvebant per duos modios siliginis et totidem avenae missalia prout ex Registris anno millesimo sexcentesimo decimo tertio connotatis invenimus. Nunc vero hi agri conversi sunt partim in praedium aulae partim divisi inter hortulanos ubi tam aula quam hortulani tenentur solvere missalia.

Villa Karpicko fuerant in hacce villa cmethones quinque uti legimus de nominibus eorum ex praessos in anno millesimo sexcentesimo decimo tertio in Registris connotatos qui solvebant per unam metretam siliginis et totidem avenae hi vero mansi exdivisi sunt inter novos colonos vulgo Hołędry Hubatim qui nihil extradunt extradere omnino tenentur.

De molendino aquatico Ruhocensis percipit rndus praepositus duas metretas siliginis. Item de molendino Stary dicto percipit unam metretam siliginis. Item de molendino aquatili dicto Niałecki percipit unam metretam siliginis.

Habet etiam duos fundos in quibus rndus modernus praepositus extruxit duas domus propter conservandos sibi inquilinos una domus extat in loco Scianki dicto penes horrea plebanalia et horreum Sroka Kowala altera domus prope domum plebanalem. Qui inquilini tenentur septimantim praestare manualia opera duobus diebus.

Schola noviter extracta tectum habet ex scandulis ligneis bonum duorum hippocaustorum et cameram non prope a residentia Literatorum fovetur baccalaureus qui saliatu a parentibus filiorum quos erudit.

In praesentia nostri /k. 31/ ex villa Głodno stetit concordata cum adm rndo praeposito loci pro administratione sacramentorum annuatim pro festo Martini

tymphiones quinquaginta duo solvendi. Item compositio cum acatholicis oppidi Wolsztynensis itidem in praesentia nostri ad florenos centum triginta redactos. Est villa Karpisko cujus coloni et residentes inquilini pro juribus parochialibus nihil quidquam nec solvebant nec solvere etiam persvasionibus voluerunt.

Id circo ut secundum dispositionem aliarum parochiarum rndo praeposito pro baptismo tres tymphiones pro copulatione tymphiones quinque pro sepultura tymphiones decem exsolvant. Hoc adjecto ut tam baptismum quam copulationem in ecclesia parochiali celebrent.

Est et ecclesia in fundo dicto Komorowo antiquitus erat parochialis nunc vero propter ruinam translata est una cum foundationibus agrorum pratorum nec non cum suppellectili tam argentea quam alia ad ecclesiam nunc parochialem quae supellex et agri superius specificata existunt.

In hac ecclesia est altare in capella murata tituli Immaculae Conceptionis BVM. Mensam habet muratam consecratam habet foundationes nimirum censum florenorum octo a summa florenorum centum super domo et horto olim Jabłonskiego nunc possessionis Judaei Zułogłowa dicti benedide. Item census florenorum octo a suma florenorum centum super bonis famati Boianowski inscriptus. Item census florenorum quatuor a summa florenorum quinquaginta super domum et fundum famati Richer assecuratus. Item census florenorum octo a summa florenorum centum divisim sumptus /k. 31v/ scilicet florenorum quatuor a florenis quinquaginta super domo et horto Misgała sive Nuszka dicto. Census alter florenorum quatuor a summa florenis quinquaginta in domo et horto Valentini Stanczewski inscriptus. Haec summa translata est ex bonis oppidi Babimostensis.

Ecclesia quondam parochialis in villa Niałek.

Lignea ex parte ruinata habet duo altaria parva. Majus altare tituli S. Nicolai mensam habet ligneam. Altare secundum tituli S. Laurentii mensam pariter habet ligneam. Supellex ecclesiae campanae duae majores tertia signans vexilla duo parva casulae et alii apparatus in ecclesia parochiali Wolsztynensi commixta existunt.

Proventus pro plebano.

Agri in tres campos divisi sunt. In primo campo plusa sulcorum triginta stadiorum decem in vicinitate agri Duniow ex una ex altera agri cmethonalis quem aula colit. Item pluska sulcorum octoginta stadiorum undecem ex una Duninow et ex altera eorum. Im campo secundo plusa versus villam Powodowo sulcorum varii numeri in uno stadio triginta in altero quadraginta plus vel minus. Stadiorum quindecem penes viam tendentem se ad Powodowo ex secunda parte praedii aulici. In tertio campo plusa sulcorum viginti stadiorum

septemdecem ex una parte praedii aulici ex altera Stanislai Palai cmethonis. Item pluska sulcorum duodecem stadiorum octodecem inter agros aulae et Francisci Pałas. Prata in suis limitibus dimensa existunt sunt enim lutea est enim pratum dictum Ostrowek ex quo colligi possunt tres currus foeni inter virgulta. Ex aula Dziembosciana percipit rndus praepositus quatuor /k. 32/ sexagenas siliginis duas tritici duas hordei. Ex altera aula Duninow unam sexagenam siliginis pułkopy pszenicy et totidem hordei.

Missalia extradunt tres cmethones per unam metretam siliginis et totidem avenae fuerat ante quartus hunc agrum cmethonale aula colit tenetur solvere missalia.

Ex villa Powodowo solvunt semicmethones quatuor per duos modios siliginis et totidem avenae fuerant sex duos agros colit aula tenetur solvere missalia.

Villa Chozymyn fuerant ante cmethones quatuor qui solvebant adm rndo plebano per unam metretam siliginis et totidem avenae solum nunc reperiuntur semiquatuor.

Villa Reklino in qua inveniebantur cmethones decem qui solvebant missalia per unam metretam siliginis et totidem avenae, hos agros ex parte magna colit et fructum ex iisdem percipit gnusus haeres qui non extrahit debita ecclesiae missalia. Imo et reliqui incolae villae hujus qui colunt hos agros cmethonales missalia non solvunt.

In fundo plebanali Niałek est domuncula indigens reparatione. Forestae tres sunt ab admodum moderno plebano noviter extractae. Hortus unus propter oleribus. Horreum unum bonum.

Domus plebanalis Wolsztynensis.

Est bona non pridem a fundamentis aedificata. Hippocaustorum duorum. Unum pro familia cum camera alterum pro residentia rndi praepositi in medio apparet culina. Hippocaustum est decens pavimentum retinens assericum bene compactum duarum fenestrarum totalium conclave parvum cum pavimento simili ut in hippocausto /k.32v/ fenestra unica cum clausura, fornix ex eodem clavi de cursum se extendens. Fores in tota residentia sunt novae cum clausuris bonis. Ferrestrum unum.

Ad requisitionem adm rndi praepositi convocavimus famatos Joannem Sebastianowicz advocatum et Albertum Boianowski virum consularem qui coram nobis recognoverunt et juramenta comprobarunt singulariter famatus Boianowski quod in anno circiter millesimo septingentesimo decimo quarto proconsulatum Wolsztynensem pro tunc gerens ad illius manus ex illmo Officio Posnaniensi certum missum est extractum manu illmi olim Hieronimi Wierzbowski suffraganei et officialis Posnaniensis subscriptum et sigillo ejusdem illmi roboratum in et super hortum pertinentem ad altare Smi Rosarii quem hortum

nunc possidet famatus Joannes Blacha civis Volsztynensis. Hic altari nihil solvit, neque censitat. Item idem recognovit quod hocce extractum ad manus reddidit admodum rndo Hustowski pro tunc commendarii ecclesiae parochialis Volsztynensis. Item famatus Joannes Sebestianowicz recognovit quod hunc extractum nominatum apud dominum Boianowski videt in manibus tenet et legit quae omnia de ore eorum audivimus connotavimus praesentibus admodum rndis Stanislaeo Kozłowski praeposito et Bernardo Kayzer altartista SS. Angelorum Custodum et vicario.

Ordinatio pro admodum rndo parcho Volsztynensis.

Exemplaris cultus Divini promotio et singularis animarum cura per indefessos labores adm rndi parochi cum satis est gloriose commmendatum idcirco parva inordinatione nostra adjungenda inveniuntur puncta. Videlicet ut fundos semel Ecclesiae /k. 33/ altaribus inscriptos in suo conservet totalitate avulsos omni meliori modo vindicare et in pristinum pro gloria Dei reponere statum curret. Turris et tectum ecclesiae ex parte ruinatum ut reparetur apud illrem magnificum haeredem ut instet stricte obligamus. Summam mille florenorum apud gnosum Dziembowski ad altare Smi Rosarii spectantem haerentem recipiat ac in bonis mundis inscribat eandemque in illmo officio nec non summam florenorum trecentorum altaris Depositione de Cruce approbare quantocius curabit serio injungimus.

Ratione vero fani Lutheranorum siquidem nihil supra invenitur vel augendi vel de novo aedificandi post visitationem anteriorem rndissimi Libowicz in hoc fano; attamen vigilantiae ac seriae perspicacitati adm rndo parcho relinquimus ut attendat ne ulterius vel sepimenta vel fanum dilatentur nec audeant id quod ecclesiae parochialis prejudicare possit serio injungimus.

Ex Actis Visitationum suprapraesentati olim illrmi visitoris extractum, et sigillo illrmi et rndmi dni Adalberti Wyskogcz Zakrzewski UJD custodis cathedralis vicarii in spiritualibus et officialis generalis Posnaniensis communitum.

Thomas Jągrowski sacrae regiae maiestatis secretarius apostolicus et consistorii generalis Posnaniensis substitutus notarius, mpp.

L. S.²⁶

²⁶ Pieczęć lakowa, przykryta opłatkiem, dosyć czytelna, ks. Józefa z Wierzba Pawłowskiego.

Nr 2
Wizytacja parafii Wolsztyn

Wolsztyn, 11 sierpnia 1756

Ks. bp Teodor książę Czartoryski wizytuje parafię Wolsztyn, wykorzystując relacje poprzednich wizytacji, opisuje zastany stan prawny i realny, beneficjum parafialnego. Opis jest niesłychanie zwięzły.

Oryginał nie zachował się.

Kopia uwierzytelniona. APW sygn. Zg. 53/41 nr 227 k. 7-14v.

Visitatio ecclesiae parochialis in oppido
Wolsztyn
anno Domini 1756 die 11 mensis Augusti.

Ecclesia haec est lignea, vetus, ruinosa et in tecto maxima reparatione indigens. Tituli B.M.V. in Caelum Assumpta ac SS. Petri et Pauli Apostolorum. Consecrata per rndum olim Baykowski²⁷ suffraganeum Posnaniensem anno Domini 1630. Cujus anniversaria Dedicacionis dies celebratur dominica penultima ante adventum. Huic ecclesiae annexa est turris eminens, in qua pendent campanae majores quatuor ex quibus una destructa, quinta minor signans.

Baptisterium ligneum vetustum sparsim deauratum in quo asservatur aqua baptismalis nitida in ahenis.

olea sacra habentur in vasculis stanneis in tumba majoris altaris.

Jus patronatus est haereditarium adpraesens magnifici Raphaelis Gaiewski²⁸ capitanei Gnesnensis, ad cujus praesentationem adm rndus Joannes Roll²⁹ actu presbiter per illustrissimum Josephum Pawłowski³⁰ episcopum Niconensem officialem generalem Posnaniensem die 8 Martii anno 1754 institutus et anno eodem introductus et ad excipiendas confessiones approbatus, qui vicarium fovet adm rndum Joannem Skibiński³¹, presbiterum ad hanc ecclesiam officiose provisum et ad excipiendas confesiones approbatum.

Altaria in hac ecclesia sunt septem.

²⁷ Baykowski z Zalesia Jan bp ennerński. Od 1629 do 1650 sufragan poznański (N o w a c k i, *Dzieje*, t. 2, s. 187).

²⁸ Rafał Gajewski, w latach 1733-1776, właściciel Wolsztyna (W e i s s, *Parafia*, s. 150).

²⁹ Ks. Jan Franciszek Roll, proboszcz wolsztyński, w latach 1756-1757 (W e i s s, *Parafia*, s. 146-147).

³⁰ Pawłowski z Wierzbna Józef bp niocheński, 1748-1759 sufragan poznański (N o w a c k i, *Dzieje*, t. 2 s. 190).

³¹ Jan Skibiński, wikariusz wolsztyński (W e i s s, *Parafia*, s. 149).

1-mum majus structurae antiquissimae cum imagine sculpta Beatae M.V. in Caelum Assumptae sparsim deauratus, in qua est tabernaculum ligneum bene clausum, ubi in pixide argentea integre deaurata Sanctissimum Eucharistiae Sacramentum decenter asservatur.

Foundationes ad hoc altare pro missis

In primis summa flor. 100 per famatum Mathiam Wolnik protunc consulem oppidi Wolsztyn ex censu annuo flor. 8 super tota communitate Wolsztyn, charta hyrographaria assecuratus.

Item summa flor. 150 super Synagoga Judaeorum Wolsztynensi simplici hyrographo ex censu annuo 12 flor. pol. obligata anno 1715 die 1 Januarii.

Item summa 100 flor. mediante testamento olim F. Melchioris civis Wolsztynensis legata super toto oppido Wolsztyn /k. 7v/ anno 1735 die 5 Martii ex censu annuo flor. 8 inscripta est. Obligationes videantur inferius in Decreto Ordinationis.

Altare 2-dum. Depositionis de Cruce Domini Nostri Jesu Christi ligneum sculptum pictum sparsim deauratum, mensam habet muratam, utitur portatili consecrato.

Foundationes antiquae hujus altaris sunt descriptae in anteriori visitatione Pawłowszciana³² quibus de novo accessit summa 12 000 flor. pol. apud magnificum Raphaellem Gaiewski capitaneum Gnesnensem per olim adm rndem Martinum Ruski³³ curatum Koscierzynensem ad chartam chyrographariam mutuo data, ac per eundem mediante in testamento de anno 1754 die 24 Aprilis confecto ac per officium consistoriale Posnaniensem anno eodem approbato pro fundatione ejusdem altaris disposita – nondum erectae.

Item altera summa 5000 flor. pol. ejusdem testatoris a gnoso Sigismundo Bronikowski³⁴ bonorum Chlastawa haerede vigore decreti iudicii consistorialis Posnaniensis in cancelaria ejusdem die 5 Martii anno 1754 reposita, ac ex post per eundem magnificum Gajewski capitaneum Gnesnensem haeredem Wolsztyn, recepta et praevio consensu officii consistorialis Posnaniensis ad petitionem ejusdem magnifici haereditis die 16 Julii anno 1755 inscripto obtento, et sub actu visitationis in forma authentica producto in et super Synagoga Wolstynensi ex censu 6 flor. pol. a quolibet centum coram actis civilibus Wolsztynensibus anno eodem 1755 feria tertia post festum Omnium Sanctorum inscripta, ex qua duo millia praeposito S. Spiritus, duo itidem ad dispositionem altariae pro tertio sacerdote per se eligendo, quintum mille pro organario, a quibus summis insimul Cursum Passionis in eadem ecclesia qualibet feria sexta decantare, et

³² Wizytacja bpa J. Pawłowskiego miała miejsce w 1738 r.

³³ Ks. Marcin Ruski, zm. 1754 roku, fundator altarii Krzyża Świętego w wolsztyńskim kościele parafialnym (W e i s s, *Parafia*, s. 91).

³⁴ Zygmunt Bronikowski właściciel Chlastawy.

quatuor anniversaria cum Missis de Requiem absolvere obligantur pro animas parentum et consanguvineorum testatoris.

Item pro construendo novo altari et residentia est disposita certa summa per eundem testatorem. 3-tium altare minus ad columnam a cornu evangelii cum imagine B.M.V. Częstochovienensis ligneum pictum sparsim deauratum, mensam habet muratam non consecratam. Superius est immago B.M.V. Assumptae. Huic altari annexa est confraternitas Literatorum per olim reverendissimum Joannem Baykowski episcopum Ennensem suffraganeum et officialem Posnaniensem anno 1632 die 12 Maii erecta, idque super summis variis ad summam 964 flor. pol. et grossorum 6 – ascendendo, ex qua summa 87 flo. pro vino distinctim sunt assignati. /k. 8/

Insuper est summa 300 flor. pol. ex censu annuo 24 flor. pol. in consistorio Posnanesi anno 1674 die 6 Martii approbata est super certis bonis in oppido Wolsztyn haerentibus.

Item summa flor. 200 testamento Joannis et Eva Sebastianowiczow legata et super Synagoga Wolsztynensi inscripta est.

Item summa 600 flor. pol. ex censu annuo 42 flor. in Visitationibus Liboviana et Pawłoviana exarata.

Item summa 60 flor. foundationis olim famati Melchioris civis Wolsztynensis ex summa flor. pol. in et super boni oppidi Wolsztyn charta chypographaria in anno 1735 assecurata ex censu 4 flor. grossorum 24 inscripta – a quibus nonnullis summis modernus rndus altarista percipit census infrascriptos.

Inprimis ex aula ex agro a Folusznik empto flor. 24.

2-do a Kalowa ex fundo et horto domui adjacentem 8 flor.

3-tio a Joanne Fidler de domo et pomario 2 flor. et gr. 12.

4-to Deleatore sene flor. 4.

5-to a Franki Molitore flor. 2.

6-to a Josepho Orta ex horto versus lacum 2 flor. gr. 12.

7-mo a Joanne Kuszwalda ex horto domui adjacente flor. 3 gr.6.

8-vo a Stroinski ex duobus hortis ex uno flor. 8. ex altero flor. 4 penes Hospitale jacentes, in summa flor. 12.

9-no a Joanne Kuszwalda ex horto domui adjacente flor. 3 gr.6.

10-mo a Matheo Kiełpinski ex horto domui adjacente penes forum gr. 24.

11-mo a Francisco Rozycki et Valentino David ex horto per medium flor. 4 gr. 24.

12-mo a Felix Sene gr. 24.

13-tio a Stentzel flor. 4.

14-to a Rzodowski et Josepho Rotifice ex horto per medium flor. 2 gr. 12.

15-to a Joanne Piore ex prato penes hortos versus Byrzyna in transactione civili anno 1728 die 29 Augustii exaratus.

16-to a Mizgalska ex prato versus lacum flor. 15.

- 17-mo a Molicki ex pratulo inter meatum seu fossam et agrum penes molendinum jacento flor. 1 gr. 10.
 18-vo a Welocki flor. 4.
 19-no a Siomone et Melchiore fratribus ex horto ipsorum per medium flor. 8.
 20-mo a Szultz sutore ex horto flor. 4.
 21-mo od Postrzygacza ex domo et horto flor. 5.
 22-do a Pukarzyna ex horto na Białej Gorze flor. 4.
 23-tio a Tobia Krauza ex horto versus molendinam Nialcensem flor. 1 gr. 15.
 24-to ab Andrea Serratore ex horto versus Berzyna flor. 4.
 25-to ab Antonio Całui ex horto flor. 4.
 26-to od Falbierza ex uno agro flor. 8, ex altero flor. 6 in summa flor. 14.
 27-mo a Rabiger Conadore flor. 2.
 28-vo a Francesco Szedler ex horto flor. 4 gr. 8.
 29-no a Srekowo Fernifabro ex horto 3 flor.
 30-mo a Valentino Całuj ex horto gr. 24.
 31-mo a Joanne Kulczyk ex horto flor. 4.
 32-do a Waygner flor. 4.
 33-tio a Bock flor. 5.
 34-to a Sibert organario (pozostawiono puste miejsce na wpisanie sumy).
 35-to a Synagoga Wolsztyn a summa 200 flor. pol., de qua supra flor. 14.
 /k. 8v/

Obligationes

Vigore tam primitivae erectionis quam subalternae rñdus capellanus missas cantas et lectas in numero 237 absolvere tenetur, quibus quoniam nimis praeagravatum se sentit, pro inde annuendo justae petitioni ejusdem, attendoque moderno statu et elevatione pretii rerum, tum quod nonnullae summae originales hucusque sunt investigabiles, aliisque consideratis considerandis easque obligationes missarum vigore facultatum a S. Sede Apostolica nobis concessarum ad minorem numerum reduximus, et quatenus abhinc rñdus capellanus votivas cantas omnes ad mentem erectionis tum quoque missas quartuales absolvat, missas vero alias testas nonnisi 26 ad intentionem fundatorum et benefactorum hujus confraternitatis quotannis celebret ordinavimus.

Suppellex hujus altaris

Ex argento sukienka z dwiema koronami. Wotow roznych in numero 17 to iest tablica srebrna na niej noga wrazona. Item tablice duze z twarzą N. Panny. Item tablica jedna mniejsza z osobą klęczącą. Item tablica z napisem: do N. Maryi Panny Częstochowskiej. Item tablica z sercem i twarzą N. Maryi Panny

i literami F. N. Nogi cztery srebrne. Item Imię Jezus srebrne, okulary, oczy z napisem N. M. P. Częstochowskiej ofiarowane. Item oczy srebrne. Item oczy srebrne. Item zęb czerwony w srebro oprawiony. Korali mniejszych sznurków pięć, większych sznurków trzy. Na obrazie zas Najświętszej Panny Wniebowzięcia jest wotów numero 6, to jest: 1-mo tablica z osobą N. Panny pod której nogami księżyc i wąż. 2-do tablica z osobą N. Panny i z bydłęciami głowami. 3-tio z osobą N. Panny pod której nogami księżyc i wąż. 4-to tablica na której wyryte imię Maryja. 5-to tablica z koniem. 6-to tablica z oczyma.

Kielich idem z pateną cały wyzłacany, krzyż wielki z relikwiami od połowy z wierzchu wyzłacany.

Apparatus.

Ornat biały z kolumną czerwoną w kwiaty złote i srebrne, z stołą i manipularzem et cum aliis requisitis na kielich.

Ornat biały z kolumną czerwoną bez stoły.

Ornat w rozowym kolorze bez stoły.

Ornat biały z kolumną czerwoną.

Ornat biały w tymże kolorze podarty.

Ornat biały z siwą kolumną z przodu podarty.

Ornat w różne kwiaty z czerwoną kolumną w złote kwiaty

Ornat biały z kolumną czerwoną bez stoły i manipularza.

Ornat zielony bez stoły i manipularza.

Ornat zielon z kolumną mieniącą bez stoły i manipularza.

Firanki czerwone –. Obrusów 4. Ręczników 6. Tuwalni dobrych 2. Item złotych rąbkowych 2, większych czerwono sztych 2. /k. 9/

Jus patronatus hujus altaris spectat ad seniores confraternitatis Literatorum ad quorum praesentationem rñdus Gaspar Stemplewski³⁵ actu presbiter per officium consistoriale Posnaniensis institutus et introductus ac ad excipiendas confessiones approbatus, qui pro sua residentia habet domum ruinosa et hortum adjacentem. Item habet pratulum unum penes lacum, alterum inter prata civilia. 3-tium itidem inter prata civilia. 4-tum agro plebanali dicto Wielka /Plosa/ adjacens in loco po Odzierkiem ex utraque parte pratorum curiae.

Luminaria providentur ex cista confraternitatis.

4-tum altare. Angelorum Custodum a cornu epistolae majoris altaris, mensam habet muratam, utitur portatili consecrato.

Census fundationales hujus altaris sunt descripti in visitatione illustrissimi Pawłowski, a quibus nonnullis rñdus altarista idem qui et promotor Literatorum percipit census infrascriptos et quidem

1-mo a Luca Barankowicz a summa 100 flor., flor. 8.

³⁵ Kasper Stemplewski – altarzysta bractwa literackiego.

2 -do a F. Czempinski ex fundo flor. 1 gr. 10.

3-tio ab Andrea Fidler ex horto flor. 4.

4-to ab Justo flor. 4.

5-to a Franki molitore flor. 4.

6-to ab Andrea Rutka itidem molitore flor. 8.

7-mo a Stemplewski ex horto flor. 2 gr. 20,

8-vo ab Adalberto Wetocki ex horto flor. 4.

9-no a Joanne Ziolkiewicz figulo ex horto flor. 4,

10-mo a Kulia Piscatore ex horto versus Berzyna flor. 5 gr. 2

11-mo a Synagoga Wolsztynensi a summa flor. 100 pol. legationis Joannis Sebestynowicz seu Wylegańka coram actis civilibus Wolsztynensibus anno 1747 die 3 Martii inscripta, flor. 7.

12-mo ab eadem Synagoga a summa foundationis olim adm rudi Martinii Jakubowicz plebani Trzcielensis de anno 1721 die 4 Januarii inscriptus flor. 14, ex quo census loco ultimo posito duo Sacra cantata de Requiem et duo lecta quolibet quartuali absolvere tenetur, ex reliquis vero foundationibus supra descriptis unam missam votivam de Angelis qualibet feria quarta decantat.

Huic altari dicitur esse annexa confraternitas SS. Angelorum, sed de illius privilegio sive erectione ac jus patronatus nulla authentica producta informatio /k. 9v/ nisi ex visitatione Pwłowiana elicitur, quod sit juspatronatus rudi prae-positi ac seniorum ejusdem confraternitatis.

Suppellex hujus altaris

Corona una argentea deaurata et cingulus. Candelabra duo ex aurichalco, reliqua suppellex mixta est cum suppellectili ecclesiae parochialis.

5-tum altare a cornu epistolae majoris altaris Dolorosae B.M.V. ligneum, pictum, sparism deauratum, mensam habet muratam non consecratam sine portatili.

Fundationem habet flor. 200 super Synagoga Wolsztynensi anno 1736 die 11 Martii. Per adm rndum Joannem Kozłowski³⁶ antecedaneum plebanum inscriptam et carta chyrographaria assecuratam prout visitatio Pawłowiana enuntiat.

6-tum altare. Tituli B. Joannis Canti, novum, sculptum, pictum, sparsim deauratum, sine ulla fundatione.

7-mum altare. Sanctissimi Rosarii B.M.V. Mensam habet muratam non consecratam, utitur portatili consecrata.

Erectio hujus altaris facta est per rndum Adalbertum Dobrzelski archidiaconum et officialem Posnaniensem de anno 1674 die 16 Martii idque super summa 3000 flor. pol. ex censu 200 flor. pol. super civitate Vschova inscriptam.

³⁶ Ks. Jan Kozłowski, w latach 1730-1754 prob. wolsztyński (W e i s s, *Parafia*, s. 146).

Item summae infrascriptae post erectionem accesserunt.

1-ma 200 flor. pol. in et super bonis ejusdem civitatis Vschovensis coram actis ejusdem civitatis Vschovensis consularibus feria 2-da ante festum S. Luciae anno 1697 inscripta ex censu 14 flor.

2-da 100 flor. pol. coram iisdem actis eodem actu super eadem civitate ex censu 7 flor. obligato.

3-tia Summa itidem flor. 100 pol. super horto Wątrobiczyn dicto adpraesens possessionis famati Molicki ex censu 8 flor. inscripta.

4-to flor. 50 ex censu flor. 4 super domo et fundo Christophori Kolberk obligata et charta hyrorapharia anno 1733 die 20 Julii assecurata.

Item suma flor. 100 super horto Krępczyn w Retnach adpraesens possessionis famati Miller fraenificus ex censu 8 flor. inscripta.

Item summa flor. 100 ex censu flor. 8 quondam super braxatorio et pomario Dąbrunskiego inscripta recognita, quem fundum adpraesens rndus promotor Sanctissimi Rosarii in dispositione sua tenet, et eundem ex censu flor. 4 nobili Stronski /k. 10/ arendavit.

Item summa flor. 100 super domo et horto famati Eliae Beko ex censu 8 flor. obligata.

Item suma flor. 100 in parte agri legata nuncupatus ex censu flor. 8 inscripta.

Item suma flor. 100 in omnibus bonis famati Błacha nunc Sznajder ex censu annuo 6 flor. assecurata.

Item summa flor. 100 in fundo penes braxatorium civile ad praesens possessionis Demel ex fundatione Annae Kaperkowa ex censu 8 flor. anno Domini 1662 die 16 Martii pro decantando Rosario donata.

Item summa flor. 100 ex censu flor. 8 super domo possessionis famati Fels.

Item summa flor. 70 ex censu annuo super horto Kokotkowy nuncupato eundo ad molendinum aquaticum Nialcense.

Item summa flor. 50 in bonis Rychter adpraesens Franka ex censu annuo inscripta.

Item summa flor. 100 super domo Judaei Garbar nuncupato ex censu 8 flor. obligata.

Item summa flor. 100 ex censu flor. 8 super agro Kał na Białej Gorze nuncupato ad praesens possessionis famati Welecki.

Item summa 40 tynfanorum super horto post portam civilem ad praesens possessionis Krauze ex censu annuo obligata.

Item summa 1000 flor. pol. ex censu annuo in bonis Turkowo actis consistorii Posnaniensis ante annos 3 inscripta.

Item summa 100 flor. ex censu flor. 8 in bonis infidelis Salomon obligata, vigore cujus ad 4 missas quartualiter celebrandas rndus promotor obligatur.

Item summa 100 flor. ex censu flor. 8 super domo et horto famati Andrea Ruta obligata.

Item summa flor. 100 super agro dicto Folusznik adpraesens in possessione arcis Wolstynensis ex censu annuo 8 flor. recognita.

Item summa flor. pol. 200 ex censuo 14 flor. foundationis famati Sebestijanowicz super Synagoga Wolsztynensi die 3 Martii anno 1747 junctim cum summa capellaniae Litteratorum et altariae Angelorum coram actis civilibus Wolsztynensibus inscripta.

Item summa flor. 200 ex censu 16 flor. super agro Roch incripta. /k. 10v/ Qui quidem census a praedictis summis realiter solvuntur. Reliquae vero summae in anterioribus visitationibus specificatae adpraesens sunt investigabiles.

Obligaciones vero ex vi primitivae erectionis super summa 3000 flor. pol. factae rindus promotor absolvere obligatur, a reliquis vero summis superius expressis nondum erectis pro velle suo missas absolvit.

Jus patronatus ejusdem altaris juxta erectionem competit senioribus ejusdem confraternitatis una cum rndo parcho pro tempore existente, ad quorum praesentationem adm rndus Mathias Klimacki³⁷ per illustrissimum Josephum Pawłowski officialem generalem Posnaniensem anno 1754 die 29 Aprilis est institutus et eodem anno introductus presbyter rite ordinatus et ad excipiendas confessiones approbatus.

Suppellex hujus altaris tam ex argento quam ex alio metallo et apparatus est descripta in anterioribus visitationibus ultra quam de novo accesserunt.

Ex argento. Calices duo totaliter deaurati cum patenis.

Missalia duo, unum argento compactum alterum aurichalco.

Candelabra stannea duo magna, parva ex aurichalco deargentata duo. Tympana cum tubis. Armatki zelazne cztery. Organum vulgo pozytew unum. Pacificale ex aurichalco deargentato cum reliquiis SS. Felicis et aliarum martyrum. Antependium i tuwalnia na dymu szyte.

Dalmaticae duae parvae pro servionibus /?/ ad missam.

Superpellicia parva duo.

Lampas pendens de cupro deargentata una.

Urceoli stannei duo.

Domus pro residentia rndi promotoris prope caemetrium ecclesiae parochialis cum pomariolo.

8-vum altare S. Rochi dirutum, nonnisi mensa murata existat.

Inventarium oeconomicum pro loco

Boves tres, pro duobus accepit ut asserit equos itque tres pro duobus. Rastrum cum omnibus requisitis, patenas stanneas 6. Oves 18.

³⁷ W aktach wizytacyjnych zniekształcono nazwisko tego księdza. Poprawnie brzmi ono Kli-mecki Maciej. Funkcję promotora bractwa różańcowego pełnił w latach 1754-1779 (W e i s s, *Parafia*, s. 104).

Proventus pro praeposito

Inprimis sunt agri in tres campos divisi.

In 1-mo campo incipiendo a villa Karpicko est possula sulcorum 33 stadiorum 10 inter /k. 11/ agros praediales curiae prato adjacentes.

Item płosa in loco Komorowo Komorowska dicta sulcorum 38 stadiorum 11 inter agros itidem praediales curiae, cui adjacet pratum ex quo colligi possunt aliquot currus foeni, post quod pratum extenditur ager sulcorum 26.

In 2-do campo Za Odzierkiem est ager Kąt dictus sulcorum 156 stadiorum duorum inter virgulta alias między laskiem.

Item est ager dictus Kąt za Kierchowem Luterskim sulcorum 260 stadii unius arenosus, pro quo magnificus haeres alium agrum fertiliorem per commutationem se daturum offert, prout et adpraesens jam aliquam partem moderno praeposito seminare concessit ad viam Berzynensem.

In 3-tio campo penes viam versus villam Dąbrowa est ager Płoska dictus sulcorum 25 stadiorum 5 inter agros quorundam praediales adpraesens colonorum.

Item płosa penes molendinum ventile Byrzynense sulcorum – stadiorum –.

Item za Stawem płosa sulcorum 46 circiter penes viam versus Dąbrowa stadiorum 8.

Item in loco Przezczołek dictus est ager sulcorum 63 stadiorum duorum.

Item w granicach Tłockich ager sulcorum 60 stadiorum duorum, iste ager vocatur Kącik.

Item in loco pod Odzierkiem ager sulcorum 20 stadii unius ex una parte sylvae ex altera parte agri Kantorowska curiae.

Item in loco między rowami ager sulcorum 21 stadiorum duorum inter agros Folusnika nunc curiae ac ex dispositione illius in possessione praepositi, in vim commutationis declaratae existens ex una et chałupnika ex altera partibus.

Item ager sulcorum 18 stadiorum 3 penes limites Berzynensis.

Item ager prope ipsam furcam sulcorum 24 stadii unius penes agros praediales ex una et altera parte colonorum curiae.

Item za Stawem płoska sulcorum 24 stadiorum trium inter agros curiae et villicorum cui adjacet pratum.

Ultra supra recensita prata est adhuc unum pratum post locum sepulturae Lutheranorum nad Jeziorem Byrzyńskim.

Item alterum pratum penes viam in Dąbrowa agro plebanali adjacens.
/k.11v/

Hortui: unus cum pratulo in loco pod Zwierzyncem dictus. Item hortus dictus Pastewnik za Sadzawką.

Decimae et missalia

Ex praedio Wolsztynensi percipit decimam manipularem omnis grani.

De villa Tłoki ratione decimae de praedio percipit 7 metretas siliginis mensurae majoris et avenae metretas semiquatuor sed nulla super praemissis producta compositio officiose approbata. Semicmethones adpraesens ibidem sunt.

Villa Byrzyna ratione decimae ex curia dantur 4 metretae siliginis et totidem avenae sed nulla producta compositio. Cmethones ibidem sunt tres, qui dant missalia per unam metretam siliginis et totidem avenae. Inquilini vero seu chałupnicy ibidem sunt, agros colunt, et nihil ex illis dant licet dare teneant.

Villa Głodno ubi quondam fuerunt semicmethones 14 qui exsolvebantur per duos modios siliginis et totidem avenae ex suis agris, qui adpraesens sunt in hubas exdivisi, ex quibus non nisi 4 metretae siliginis et 4 avenae pendunt. Ratione vero jurium parochialium utpote copulatorum sepultorum et cetera 50 flor. exsolvunt.

Komorowo ex praedii adpraesens datur decima manipularis junctim cum praedio Wolsztynensis. Coloni vero nihil dant pro missalibus. Licet agros colunt qui adpraesens sunt 4.

Molendinum Ruchocensis dat duas metretas siliginis.

Molendinum Sary dictum unam metretam siliginis.

Molendinum aquaticum dictum Mielecki unam metretam siliginis. Item

Molendinum Novum etiam unam metretam siliginis.

Dissidentes Wolsztynenses ratione jurium parochialium dant quotannis pro festo S. Michaelis flor. 130 sine praejudicio tamen successionis.

Judaei quoque quotannis persolvunt 30 flor. ratatim, et aromata dant pro Paschate et pro festis Nativitatis Domini.

Aedificia plebanalia

Domus plebanalis ruinoso, altera totaliter collapsa penes quam est hortus ex ana formatus.

Oeconomi ecclesiae sunt famati Joannes Kaminski et Welecki cives Wolsztynenses, qui offertoria, oblationes sacculi pensionem a pulsu campanarum, 4tam funeralium vulgo pokładne ac alias pias oblationes percipiunt, et in carbonam ecclesiae clausam reponunt. De perceptis quam et expensis coram dm rndo praeposito calculatum praestare tenent.

Schola notabili indigens reparatione et adpraesens est inhabitabilis /k. 12/ nec juvenus instruitur.

Organarius fovetur salariatur a magistratu et insuper ab adm rndo praeposito percipit duas metretas siliginis et accidentalia solita, prandiaque omnibus diebus dominicis et festivis habet.

Item ex legato olim adm rudi Martini Ruski accepit eodem census a summa 1000 flor. pol. in et super Synagoga Wolsztynensi inscriptus de qua supra, vigore cuius cursum de Passione Domini cum altarista altaris Depositionis de Cruce et praeposito S. Spiritus ad mentem foundationis cantare obligatur.

Ecclesia in Komorowo

Ecclesia haec antiquitus fuerat per se parochialis, nunc existit sub cura et regimine adm rudi praepositi Wolsztynensis, nulla tamen incorporatio producta. Quae est lignea, bona, in tecto reparatione indigens cum turri eminenti, in qua pendent campanae, et alia minori super tectum ecclesiae.

In hac est altare in capella murata tituli Immaculatae Conceptionis B.M.V. Mensam habet muratam consecratam. Foundationes illius sunt descriptae in visitatione Pawłowiana.

Ad hanc ecclesiam adpraesens residet adm rndus praepositus. Habet ibidem domum duorum hypocaustorum et totidem camerarum reparatione indigens. Horreum unum, stabula et forestas.

Ecclesia in Niałek

Ecclesia haec antiquitus fuit parochialis, lignea reparatione indigens. Coemeterium habet in nonnullis partibus directum adpraesens illius curam gerit praepositus Wolsztynensis. Ibidem sunt altaria duo, unum tituli S. Nicolai alterum S. Laurentii.

Suppellex ecclesiae

Campanae duae majores, 3-tia signans, vexilla duo parva. Casulae et alii apparatus in ecclesia parochiali Wolsztynensi asservantur.

Proventus pro plebano

Agri in tres campos sunt divisi.

In primo campo est plosa sulcorum 30 stadiorum 10 in vicinitate agri Duninow ex una et ex altera agri cmethonalis, quem aula colit.

Item ploska sulcorum 18 stadiorum 11 ex una Duninow ex altera eorundem.

In 2-do campo plosa versus villam Powodowo sulcorum varii numero in uno stadiis /sic! / 30 in altero 40 plus vel minus stadiorum 18 penes viam ad Powodowo tendentem ex 2-da parte praedii aulici. /k. 12v/

In 3-tio campo plosa sulcorum 20 stadiorum 17 inter Duninowska et agrum hortulanorum.

Item ploska sulcorum 13 stadiorum 17 inter agrum praedii et Stanislai Palass cmethonis.

Item ploska sulcorum 13 stadiorum 18 inter agros curiae et Francisci.

Prata in suis limitibus demensa existunt. Item pratulum dictus Ostrowek inter virgulta.

Decimae et missalia

Ex curia percipit rndus parochus 5 sexagenas siliginis, tritici duas et totidem hordei ex altera sorte generosorum Duninow nunc Dziembowski. Ex praedio unam sexagenam siliginis et mediam sexagenam tritici et totidem hordei.

Missalia extradunt tres cmethones per unam metretam siliginis et totidem avenae. 4-tus mansus colitur pro praedio ex quo adpraesens nihil datur. Chaptownicy nihil dant.

Ex villa Powodowo. Ex praedio nihil datur. Semicmethones vero tres pendunt per duos modios siliginis et totidem avenae, antea fuerunt 6.

Ex villa Chozimin in qua antea fuerunt cmethones 4 qui solvebant per unam metretam siliginis et totidem avenae, adpraesens reperiunt semiquatuor.

Villa Reklino in qua olim inveniebantur cmethones 10, adpraesens sunt tres dant per unam metretam siliginis et totidem avenae. Holendri sunt 16, qui dant insimul tres metretas siliginis et totidem avenae et pro juribus parochialibus 40 flor.

In fundo plebanali Niałek est domuncula, forestae, horreum unum, adpraesens nulla aedificia existant. Hortus unus pro oleribus.

Fanum sectae Lutheranorum in oppido Wolsztyn

Fanum oppidi hujus sat sufficienter in anteriori visitatione descriptum reperitur, nihil de novo accessit. In vim juris privilegiati prodixerunt certum instrumentum generosi Petri Powodowski³⁸ haeredis de anno 1659 die 25 Septembris datum manu ejus subscriptum et sigillo communitum ac subsequenter per alios haeredes subscriptum.

Decretum ordinationis

Licet quidem modernum adm rndum praepositum /k. 13/ in regimine Ecclesiae exemplarem adinvenimus, nonnulla tamen infrascripta ipsi commendanda esse censuimus, commendamusque et obligamus eundem quatenus missas ad altare majus ex foundationibus in visitationibus descriptis anuatim in numero viginti. Vaccas duas pro inventario plebanali. Item aratrum unum tum quatuor minores patenas vindicet. Apud magistratum Wolsztynensem urgat, ut juxta morem aliarum civitatum scholam pro erudienda juventute reparet et

³⁸ Piotr Powodowski, w latach 1654-1671 właściciel Wolsztyna (W e i s s, *Parafia*, s. 150).

bacalaureum foveat. Decimas pro praediis provenientes vindicet, sive pro iisdem cum quo venerit officiose componat. Inscriptionem officiosam summae 12000 flor. pol. tum erectionem novi Altaris Depositionis de Cruce procuret, utque census et anniversaria ad mentem testatoris debite absolvantur injungim /sic!/. Coemeterium circa ecclesiam in Niałek reparari curet.

Devotionem ob lapsum ecclesiae parochialis ad ecclesiam in Komorowo transferat.

Missalia ex Głodno vindicare non intermittat. Ne fanum Lutheranorum dilatetur sive reformetur neve festa per dissidentes violentur serio invigilet. Librum proventuum una cum reverendis beneficiatis conficiat. Iidemque adm rudi beneficiati inscriptiones summarum suorum altarium in actis civilibus inquirant sive novas una cum approbatione procurent. Obligationesque ad mentem suarum erectionum absolvant. Residentiasque suas in bono statu conservent. In reliquo benedictionem nostram pastorem impertimur.

Ex Actis Visitationum celsissimi et reverendissimi domini domini Theodori Ducis in Klewan et Żukow Czartoryski Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopus Posnaniensis extractus et sigillo ejusdem communitus.

L. S.³⁹

Martinus Josephus Olbrych⁴⁰ Apostolicus et Actorum Curiae
Suae Celestis Magnificus et Secretarius.

³⁹ Pieczęć lakowa przykryta opłatkami bpa Teodora Czartoryskiego, z herbem rodowym „Pogoń Litewska”, dość dobrze zachowana.

⁴⁰ Marcin Józef Olbrych – bliżej nieznanym notariusz.